

• ilmi dergi
diyanet

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı

Üç Ayda Bir Yayınlanır

Cilt: 44 • Sayı: 3 • Temmuz - Ağustos - Eylül 2008

İSLÂM DÜŞÜNÇESİNDE RESUL-NEBÎ AYRIMI -KUR'AN BAĞLAMINDA ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM-

Zülfikar DURMUŞ*

“Ve bu Kitap'ta İsmail'i de an.
Doğrusu, o her zaman sözünde duran biriydi;
bir resul bir nebiydi.”
(19. Meryem 54)

Özet:

Bu makalede, Kur'anî kavramlardan olan resul ve nebî terimleri Kur'an bağlamında eleştirel bir yaklaşımla analiz edilmektedir. Böyle bir çalışmanın temel nedeni, bu iki kavramın bazı eserlerde Kur'an'dan ve hadislerdeki manalarından farklı şekilde anlamlandırılmış ve öylece yerleş(tiril)miş olmasıdır. Bazı kelam ve tefsir kaynaklarında resul ve nebî ayrı ayrı kişilermiş gibi ele alınmıştır. Bu ayrım “her resul nebîdir, fakat her nebî resul değildir.” şeklinde formüle edilerek tekrarlanagelmiştir. Resul olmanın şartı yeni bir kitap ve şeriat getirme; nebînin ise önceki resulün/elçinin getirdiği şeriatı ve kitabı insanlara bildirme olarak belirlenmiştir.

Bu çalışmada meselenin böyle olmadığı resul ve nebî kavramlarının, peygamberlerin birçok niteliklerinin yanında bunların da iki ayrı nitelikleri olduğu, Kur'an bütünlüğü temelinde tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna göre her resul nebî, her nebî de resuldür.

Anahtar kelimeler: Resul, Nebî, Kur'an, İslâm Düşüncesi, Kur'an Bütünlüğü, Kitap, Sayfa.

* Doç. Dr., İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

The Distinction Between Messenger and Prophet in Islamic Thought -A Critical Approach in the context of Qur'an-

Abstract:

In this article, the Quranic terms "messenger" and "prophet" are analyzed by critical approach in the context of Qur'an. The main purpose of this kind of study is the fact that these two terms were named and established in a different way from the Qur'an and Hadith in Islamic thought. First and foremost in the source books of the translations and the words "messenger" and "prophet" are distinguished from each other as different identities. This distinction came through ages and formulated as "each and every messenger is a prophet, but not every prophet is a messenger". It is stated that the requirement for being a messenger is to bring a new book and law while the requirement for being a "prophet" is to teach the book and the law brought by the previous messenger to the people.

In this study, it is tried to make it out clear that these two properties are not two distinct identities as widely known but just the properties of the prophets. Thus, each messenger is a prophet, and each prophet is a messenger.

Key Words: Messenger, Prophet, Qur'an, Islamic thought, The Book, The Page.

Giriş

Kur'an-ı Kerim'de peygamberlere, iman Allah'a ve Ahiret gününe imandan sonra gelip inanç esaslarının temelini oluşturur. Türkçe'ye yerleşen ve dilimizde yaygın şekilde kullanılan Farsça kökenli "peygamber" teriminin Kur'an'daki karşılığı resul ve nebî kavramlarıdır.¹ Bunlar -az sayıdaki İslâm düşünürlerini hariç tutarsak- İslâm düşüncesinde genellikle birbirinden farklı kavramlar olarak değerlendirilmiştir. Bunun neticesinde de her bir peygamberin resul-nebî sıfatları farklı kişilikler olarak İslâm düşüncesine yerleşmiştir. Bir başka ifadeyle genel olarak İslâm toplumlarında "resul" ayrı bir peygamber "nebî" ayrı bir peygamber şeklinde algılanır olmuştur. Oysa Kur'an bütünlük metoduyla okunup anlaşılmaya çalışıldığında, geçmişte tartı-

1 Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul 1317, s. 367-368; Doğan, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 1989, s. 909.

şılan birçok meselenin sanılandan önemli ölçüde farklı olduğu anlaşılmaktadır.

İslâm düşüncesine yerleşmiş olmakla beraber, Kur'an açısından durumun öyle olmadığına inandığımız kavramlardan ikisi; resul ve nebîdir. Bizi böyle bir çalışmaya sevk eden en önemli etken ve ilham kaynağı Meryem sûresinin 54. âyeti oldu. Bu âyet, Hz. İsmâil'i hem "resul" hem de "nebî" olarak nitelemektedir: "Ve bu Kitap'ta İsmâil'i de an. Doğrusu, o her zaman sözünde duran biriydi; bir resul bir nebiydi."

Bilindiği üzere İslâm düşüncesinde/kaynaklarda Hz. İsmail'in ne bir şeriatından ne de bir kitabından bahsedilir. Daha anlaşılır bir ifadeyle o, sadece "nebî" olarak bilinir. Ancak yukarıdaki âyet dikkatlice okunduğunda, onun hem bir resul hem de bir nebî oluşundan bahsedildiğinin farkına varılacaktır.

Ayetin böyle demesine karşın, başta kelâm bilginleri olmak üzere pek çok İslâm âlimi tarafından peygamberler arasında "resul-nebî" ayrımı yapılarak neredeyse kesin ve kalın çizgilerle belirleme yapılmıştır.² Kelam eserlerimizden ilmihallerimize, tefsirlerimizden ilköğretim ve liselerde okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarımıza kadar bu ayrımı okumaktayız.

Ülkemizde son dönemlerde "nübüvvet/peygamberlik" konusu üzerinde doktora çalışmaları yapanların bir kısmının da bu konuda kesin bir sonuca ulaşmadığını yaptıkları çalışmalardan okumaktayız. Örneğin bu çalışmalardan birinde Ehl-i sünnet kelamcılarının benimsediği ayrım "ihtiyatlı" karşılanmakta ve buna gerekçe olarak kendisine yeni bir kitap verilmeyen ve babası Hz. İbrâhîm'in şeriatına tabi olan Hz. İsmâil'in hem resul hem de nebî olarak nitelendirilmesi gösterilmiştir.³ Diğer bir çalışmada ise "Kur'an'dan her iki kavram arasında fark olduğunu anlamak mümkün olduğu gibi, ikisinin aynı anlamda kullanıldığını düşünmek de mümkündür." denilerek aynı sonuca ulaşıldığı görülmektedir.⁴ Oysa bilimsel araştırmalarda objektiflik ve tutarlılık gibi temel kriterler eşliğinde bir sonuca ulaşılması, beklenen doğal bir durumdur.

Bu araştırmamızda biz, Kur'an'ın anlaşılmasında vazgeçil(e)mez bir yöntem olan Kur'an bütünlüğünü ve Hz. Peygamber'in sahih hadislerini esas alıp böyle bir ayırı-

2 Nübüvvet konusunda doktora çalışması yapan S. Sabri Yavuz, "Nebî ile resul arasında bazı farklar bulunsa dahi, bu ikisi nübüvvetin bütünlüğü içinde yer almaktadır. Bunun için iki kavramın arasını kesin hatlarla birbirinden ayırmak güçtür." diyerek bu tespitimizi onaylamaktadır. Yavuz, Salih Sabri, *İslâm Düşüncesinde Nübüvvet*, İstanbul, t.y., s. 20.

3 Ahatlı, Erdinç, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, Ankara 2007, s. 27-28.

4 Yavuz, s. 20; Sönmez, Vecihi, *Nübüvvet Tartışmaları*, İstanbul 2005, s. 33.

mın isabetli olup olmadığını irdeleyerek bir sonuca ulaşmak istiyoruz. Bununla birlikte İslâm düşüncesinde yer alan söylem, görüş ve tartışmalara da zaman zaman eleştirel bir şekilde bakılması gerektiğine inanıyoruz. Böylece bu çalışmanın, alanına katkı sağlayacağını ümit ediyoruz.

I. Resul ve Nebî Kavramlarının Semantik Analizi

Resul ve nebî kavramlarının Kur'an'da hangi kelime ve kelime gruplarıyla kullanıldığı tespit edilerek bir sonuca varılmaya çalışılacaktır. Zira özellikle kavram çalışmalarında en iyi ve en doğru sonuca ulaşabilmenin yolu semantik analiz yöntemidir. Bize göre bu yöntem aynı zamanda Kur'an bütünlüğünü de esas almaktadır.

A. Resul Kavramı

Resul sözcüğü Arapça'da "saçın uzaması, hayvanın yavaş yürümesi, teenniyle, acele etmeden gönderilmek, yollanmak" gibi anlamlara gelen "r-s-l" kökünden türemiş bir isimdir. Kelimenin "irsâl" formu, "bir şeyi bırakmak, salıvermek ve göndermek, yollamak" anlamlarını içerir. Dolayısıyla peygamber göndermek için "irsal" kalıbı kullanılmaktadır. Bu kalıptan ism-i mef'ul (ortaç-edilgen) olan "mürsel" kelimesi elçi anlamındaki "resul" kelimesiyle birebir aynıdır. Resul sözcüğü ism-i fâil (ortaç-etken) olarak "sözü ve mesajı taşıyan" anlamında kullanıldığı gibi, "gönderilen" ve "taşınan söz" anlamlarında da kullanılır.⁵ Buna göre resul hem Allah'tan mesaj getiren peygambere hem de mesajın kendisine denilmektedir. Resul ve mürsel kelimelerinin Kur'an'daki anlamı "sözü ve mesajı taşıyan" ve "elçi olarak gönderilen"dir.

Resul ile aynı kökten türeyen bir başka kavram da risâlettir. "Tebliğle emredilsin veya emredilmesin Allah'ın bir kişiyi bir şeriatla insanlara göndermesi" anlamında kullanılan risâlet, tebliğ, Cebrâil'in gelmesi, kitap verilmesi, kendinden önceki peygamber(ler)in şeriatına tabî olmadan yeni bir şeriatla gönderilme anlamlarından her birisi için kullanılabilir.⁶

"Peygamber"i ifade eden resul kelimesinin Kur'an'daki kullanımı ile ilgili öne çıkan tespitlerimizi şöyle sıralayabiliriz:

5 Cevherî, İsmâil b. Hammâd, *es-Sihâh*, Kâhîre 1982, IV, 1708-1709; İsfahânî, Râgıb, *el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'an*, İstanbul 1986, s. 284; İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut 1997, XI, 281-284; Ebü'l-Bekâ, Eyyûb b. Mûsâ el-Kefevî, *el-Külliyyât*, Beyrut 1993, s. 77, 476; Asım Efendi, Ahmed, *Kâmus Tercemesi*, İstanbul 1305, III, 1323-1325.

6 Tehânevî, Muhammed Ali b. Ali, *Keşşâfû Istîlâhâti'l-Fünûn*, Beyrut 1996, I, 860.

1. “Gönderdi” anlamındaki “ersele” (2/151; 4/64, 79; 5/70; 9/33; 13/38; 14/4; 17/77; 20/134; 21/25; 22/52; 23/32, 44; 25/20; 30/47; 40/70, 78; 48/28; 57/25; 61/9; 73/15) ile “insanı uykudan veya rahatından uyandırmak” anlamına gelen “be’ase” fiilleri resul kavramı ile birlikte kullanılmaktadır (2/129; 3/164; 16/36; 17/15, 94; 25/41; 28/59).

2. Resule vahyedilmiştir (21/25).

3. Resuller/mürseller müjdecî ve uyarıcılar olarak gönderilmiştir (4/165; 6/48; 18/56).

4. Her toplumun/ümmetin bir resulü olmuştur (10/47; 16/36; 23/44; 40/5).

5. Her resul kendi kavminin diliyle gönderilmiştir (14/4).

6. Resul gönderilmedikçe azap edilmeyeceği belirtilmiştir (17/15; 28/59).

7. Resullere kitap ve mizân bahşedilmiştir (4/136; 57/25).

8. Resullerin kimi kimine üstün tutulmuştur (2/253).

9. Resuller peş peşe gönderilmiştir (23/44; 57/27).

10. Hz. Mûsâ’dan sonra birbiri ardınca resuller gönderilmiştir (2/87).

11. Ulü’l-azm resuller olmuştur (46/35).

12. Resule düşen görev sadece tebliğdir (5/99; 24/54; 29/18).

13. Resuller güvenilir/emîn kişilerdir (26/107, 125, 143, 162, 178).

14. Resulün getirdikleri ile alay edilmiştir (15/11).

15. İsrailoğulları’na resuller gönderilmiştir (2/87; 5/70).

16. Resul kelimesi insanlardan seçilip gönderilen peygamberlerin dışında, mutlak “elçi” anlamıyla melek(ler) (11/69, 77, 81; 17/95; 19/19; 22/75; 29/31, 33; 35/1; 81/19) ve insan (12/50; 27/35) için de kullanılmıştır.

B. Nebî Kavramı

Filologlar ve İslâm bilginleri nebî kelimesinin kökü ve anlamı konusunda iki farklı görüş ortaya koymuşlardır:

1) Arapça’da “ulu, üstün ve şerefli” anlamlarına gelen “nebve” veya “nebâvet” kökünden türemiştir. Nebî’nin bundan türediğini kabul edenler, onun insanların “en yüce, en ulu ve en şerefli kişi” olduğu düşüncesinden hareket etmektedirler. Nebînin nâil olduğu nübüvvet makamı, kaynağı ve sonuçları itibariyle yücelik ve üstünlük

ifade etmektedir. Çünkü kaynağı Allah'tır. Nübüvvetin esasını oluşturan vahiy ve onun ürünü olan bilgi ve haberler, nitelik olarak diğer bilgi ve haberlere oranla özel bir değer ve üstünlüğe sahiptir.⁷

ii) “Haber alma, haber verme” anlamına gelen “n-b-e” kökünden türemiştir. Nebî terimi “haber” anlamı taşıyan kökten türediği için hem “haber alan” hem de “haber veren” anlamlarını içerir.⁸ Dolayısıyla peygamberler Allah katından haber getirip bunları ümmetlerine ilettikleri için nebî olarak adlandırılmışlardır.⁹

Nebî kelimesi hem ism-i fâil hem de ism-i mefûl anlamını bünyesinde taşımaktadır. Fâil manasında mübalağalı ism-i fâil olunca “haber getiren”, ism-i mefûl manasında ise “kendisine haber verilen” anlamlarını ifade eder.¹⁰

Bu iki kök anlamı birleştirerek peygamberlerin nebî niteliklerini şöyle ifade edebiliriz: İnsanlar içinde en yüce ve en şerefli kişiler olup Allah katından haber getiren ve bunları ümmetlerine iletenlerdir.

Aynı anlamı ve kurumu ifade eden nübüvvet ise “Allah ile akıl sahibi kulları arasında dünya ve âhîret hayatlarıyla ilgili ihtiyaçlarının giderilmesi için yapılan elçilik görevi”dir.¹¹

Resul kavramına oranla daha az kullanıma sahip olan nebî teriminin Kur'an'daki kullanımı ile ilgili öne çıkan tespitlerimizi de şöyle sıralayabiliriz:

1. “Ersele” (7/94; 22/52; 33/45; 43/6) ve “bea'se” (2/213) fiilleri nebî terimiyle birlikte kullanılmaktadır.
2. Nebîlere hakikatleri açıklayan kitap verilmiştir (2/213; 3/81; 19/30).
3. Nebîler müjdeciler ve uyarıcılar olarak gönderilmiştir (2/213)
4. Nebîlere vahyedilmiştir (4/163).
5. Her nebî için insan ve cin şeytanlarından düşman kılınmıştır (6/112).
6. Her nebî için günahkarlardan düşmanlar çıkartılmıştır (25/31).

7 İbn Manzûr, XV, 302; Zebidî, Muhammed Murtedâ el-Hüseyinî, *Tâcü'l-Arûs*, Kuveyt 2001, XXXX, 11-17; Ebü'l-Bekâ, s. 900; Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn, *el-Kâmûsü'l-Muhît*, Beyrut 1991, IV, 57.

8 İbn Manzûr, XV, 303.

9 bk. Cevherî, I, 74; İsfehânî, s. 733.

10 Cevherî, I, 74; İsfehânî, s. 733.

11 İsfehânî, s. 733.

7. Her yerleşim birimine bir nebî gönderilmiştir (7/94).
8. Her nebî ile alay edilmiştir (43/7).
9. Kimi nebîler kimine üstün tutulmuştur (17/55).
10. Allah bütün nebîlerden söz aldığı gibi Hz. Muhammed, Nûh, İbrâhîm, Mûsâ ve Meryem oğlu İsâ'dan da söz almıştır (33/7).
11. Nebî kelimesi Kur'an'da sadece peygamberler için kullanılmıştır (29/27; 37/114-117).

C. Resul ve Nebî Kavramlarının Ortak Noktaları

1. Her ikisi de irsâl ve be'ase fiilleri ile kullanılmıştır.
2. Her ikisine de vahyedilmiştir.
3. Her ikisine de kitaplar indirilmiştir.
4. Her ikisi de müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak gönderilmiştir.
5. Her ikisi de bazısı bazısına üstün tutulmuştur.
6. Her toplumun hem resulü hem de nebîsi olmuştur.
7. Her ikisiyle ve getirdikleri ile alay edilmiştir.
8. Her ikisinin arzu ve isteklerine şeytan müdahil olmak istemiştir.

Buradan şu sonuca ulaşmamız mümkündür: Bu kadar çok ortak paydada birleşen resul ve nebî kavramları aynı kişinin iki değişik yönünü, iki niteliğini ifade etmektedir. Kısaca "peygamber" in Allah ile insanlar arasında iletişim kurması onun resul; aldığı haberi insanlara bildirmesi ise onun nebî oluşunu yansıtır.

D. Kur'an'da Sadece Resul/Mürsel Olarak Anılan Peygamberler

1. Hz. Hûd (7/67; 26/123, 125).
2. Hz. Sâlih (7/75, 77; 26/141, 143; 91/13).
3. Hz. Lût (26/160, 162; 37/133).
4. Hz. Şuayb (26/176, 178).
5. Hz. İlyâs (37/123).
6. Hz. Yûnus (37/139).

Allah tarafından *resul* olarak nitelenen bu elçilerin hiç birinin Kur'an'da ve hadislerde kitaplarından bahsedilmediği gibi, Tefsir ve Kelam kaynaklarında da bun-

dan söz edilmemektedir. Aşağıda da görüleceği üzere, yaygın olarak iddia edildiği gibi eğer resul olmadaki temel ölçüt kitaplı olmak ise Kur'an'da buna dair bir bilgi bulunmamaktadır.

E. Kur'an'da Sadece Nebî Olarak Anılan Peygamberler

1. Hz. İdrîs (19/56).
2. Hz. İbrâhîm (19/41; 33/7).
3. Hz. İshâk (19/49; 37/112).
4. Hz. Ya'kûb (19/49).
5. Hz. Yahyâ (3/39).

Bu peygamberlerden Hz. İdris Kur'an'da sadece "nebî" olarak nitelenirken çeşitli kaynaklarda otuz¹² veya elli¹³ sayfasından bahsedilmektedir. Bu konuda en ilginç olan hususlardan biri de, Hz. İbrâhîm'in durumudur. Kur'an iki yerde onun sayfalarından¹⁴ bahsettiği halde yine Kur'an onu sadece "nebî" olarak nitelemekte, resul olarak nitelememektedir. Hz. Yahyâ'ya gelince, kendisine Meryem sûresinin 12. âyetinde "kitaba sarıl!" diye hitap edilmektedir. Buradaki "kitap"tan maksat Râzî'nin ikinci bir ihtimal olarak değerlendirdiğine göre Hz. Yahyâ'ya verilen özel bir kitap da olabilir!¹⁵ Dolayısıyla, kitaplı ya da kitapsız olmak, resul-nebî ayrımında kriter olarak kabul edilemez.

F. Hem Resul Hem de Nebî Olarak Anılan Peygamberler

1. Hz. Nûh (7/61; 25/37; 26/105, 107; 33/7).
2. Hz. İsmâil (19/54).
3. Hz. Mûsâ (7/104; 19/51; 33/7; 43/46; 61/5; 73/16).
4. Hz. Hârûn (19/53; 20/47 (Hz. Musâ ile birlikte "resul" olarak anıldığı gibi ayrıca ikisine kitap verildiğinden bahsedilmektedir (37/117)).

12 bk. Zemaşşerî, Cârullah Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf*, y.y., t.y.; III, 24; Kurtubî, Muhammed b. Ahmed Ebû Bekir, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrut 1996, XI, 78; Beydâvî, Abdullah b. Ömer, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Beyrut 1988; II, 34; Neseî, Ahmed b. Mahmûd, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, İstanbul 1984; III, 38; Fîrûzâbâdî, *Besâiru Zevi't-Temyîz*, Kâhire 2000, VI, 51.

13 bk. Alûsî, Şihâbüddîn, *Rûhu'l-Meânî*, Beyrut 1994, I, 496.

14 53. en-Necm 36-37; 87. A'lâ 19.

15 Râzî, Fahrüddîn, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, Beyrut 1997, VII, 516.

5. Hz. İsa (3/49; 4/171; 5/75; 19/30; 33/7; 61/6).

6. Hz. Muhammed (2/285; 3/68, 144; 7/157-158; 8/64; 33/7, 21, 40; 48/29).

Bunlardan en dikkat çeken Hz. Nûh ile Hz. İsmâil'in durumudur. Zira Hz. Nûh Ahzâb sûresi 7. âyeti hariç -ki orada nebîler arasında anılmaktadır- dört yerde ise resul/mürsel olarak nitelenmektedir. Yaygın anlayışa göre onun resul/mürsel olarak nitelenmemesi gerekir; çünkü bilinen bir kitabı yoktur. Hz. İsmail'e gelince, onun "resul-nebî" oluşuna ilişkin müfessirlerin çoğunun yorum yapmaması ilginçtir.¹⁶ Bununla birlikte Hz. İsmâil'in resul ve nebî olarak nitelenmesini kardeşi Hz. İshâk'dan daha şerefli oluşuyla izah edenler olduğu gibi,¹⁷ Hz. İsmail'in resul oluşunu Cürhümlülere gönderilmesi, nebî oluşunu da "haber vermesi ve uyarması" şeklinde yorumlayanlar da vardır.¹⁸ Özellikle birinci tür yorumun hiç de isabetli olmadığı çok açıktır.

G. Kitap Ve/Veya Sayfa Verilen Peygamberler

Birçok İslâm bilgini tarafından resulün tanımında dile getirilen temel hususlardan biri, onun kendine özgü bir kitabının olmasıdır. Bu durumun böyle olup olmadığını tespit edebilmek amacıyla İslâm düşüncesinde ve kaynaklarda kendisine kitap ve/veya sayfa verilen peygamberlere kısaca değinmenin faydalı olacağı inancındayız. Böylece Kur'an'da verilen bilgilerle geleneksel bilgiyi karşılaştırma imkanı elde edilmiş olunacaktır.

Gerek Kur'an'da ve gerekse Kur'an dışı kaynaklarda kendilerine kitap ve/veya sayfa verildiği bildirilen peygamberler yedi tane olup şunlardır: Hz. Adem, Şît, İdrîs, İbrâhîm, Mûsâ, İsa ve Hz. Muhammed.

1. Hz. Adem: Kur'an'da Hz. Adem'e verilen kitap veya sayfadan bahsedilmemekle beraber bazı kaynaklarda on,¹⁹ yirmi bir²⁰ veya elli bir²¹ sayfasından söz edilmektedir.

16 Mesela bk. Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân fi Te'vili'l-Kur'an*, Beyrut 1992, VIII, 351-352; Zemahşerî, III, 23.

17 İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmâil b. Ömer, *Tefsîri'l-Kur'ani'l-Azîm*, İstanbul 1985, V, 235.

18 Neseî, III, 38; Hâzin, Âli b. Muhammed b. İbrâhîm, *Lübâbü't-Te'vîl fi Meâni't-Tenzîl*, Beyrut 1995, IV, 223.

19 Hâzin, I, 261; Alûsî, I, 496; Kestelî, Muslihuddin Mustafa b. Muhammed, *Hâşiyetü'l-Kestellî alâ Şerhi'l-Akâid*, İstanbul 1976, s. 36.

20 Taberî, *Târîhi'r-Rusul ve'l-Mülûk*, Mısır, t.y., I, 150, 151; İbnü'n-Nedîm, Ebü'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya'kûb, *el-Fihrist*, Beyrut 1994, s. 38; Köksal, Mustafa Asım, *Peygamberler Tarihi*, Ankara 2004, I, 55.

21 Fîrûzâbâdî, *Besâir*, VI, 51.

2. Hz. Şîr: Kur'an'da ismi geçmeyen Hz. Şîr'in kaynaklarda yirmi,²² yirmi dokuz,²³ otuz²⁴ veya elli²⁵ sayfasından bahsedilmektedir.

3. Hz. İdrîs: Kur'an dışı kaynaklarda otuz²⁶ veya elli²⁷ sayfasından bahsedilen Hz. İdrîs Kur'an'da hem sadece "nebî" olarak anılmakta hem de kitap veya sayfasından bahsedilmemektedir.

4. Hz. İbrâhîm: Kur'an'da kendisinden sadece nebî olarak zikredilen Hz. İbrâhîm'in Kur'an'da iki âyette (53/36-37; 87/19) sayfalarından bahsedilmekle beraber bunların kaç sayfa olduğuna ilişkin bilgi verilmez.

Kimi tefsirlerde Ebû Zer hadisine atıfta bulunularak 104 kitap paylaştırıldığında Hz. İbrahim'e hiç sayfa verilmediği gibi,²⁸ buna karşın kimi hadis kaynaklarında da Hz. İbrahim'e on sayfa indirildiği ve bunların mesellerden ibaret olduğu bildirilir.²⁹

5. Hz. Mûsâ: Hiçbir âyette kendisine açıkça Tevrât verildiği ifade edilmeyen Hz. Mûsâ'ya Kur'an'daki verilere göre kitap, suhuf ve elvâh verilmiştir.³⁰ Bazı İslâmî kaynaklara göre Hz. Mûsâ'ya Tevrât'tan önce on sayfa verilmiştir.³¹

6. Hz. İisâ: Kur'an'da kendisine İncil verildiği açıkça belirtilmiştir.³²

7. Hz. Muhammed: Pek çok âyette ve hadiste kendisine Kur'an verildiği bildirildiği için söz konusu âyetlere ve hadislerle ayrıca yer vermiyoruz.

22 Fîrûzâbâdî, *Besâir*, VI, 51.

23 İbnü'n-Nedîm, s. 38; Köksal, I, 68.

24 Hâzin, I, 261; Alûsî, I, 496.

25 İbn Hibbân, Muhammed b. Ahmed, *Sahîh*, Beyrut 1993, II, 77 (361. hadîs); Taberî, *Târîh*, I, 152-153; Kestelî, s. 36.

26 İbn Hibbân, II, 77 (361. hadîs); Taberî, *Târîh*, I, 171; İbnü'n-Nedîm, s. 38; Kurtubî, XI, 78; Kestelî, s. 36.

27 Hâzin, I, 261; Alûsî, I, 496. Burada Hz. İdrîs'e elli sayfa verildiğini belirten müfessir Hâzin, Meryem sûresi 56. âyette ise 30 sayfa verildiğini söylemektedir. [IV, 224].

28 Mesela bk. Fîrûzâbâdî, *Besâir*, VI, 51; Alûsî, I, 496.

29 İbn Hibbân, II, 77, 78 (361. hadîs); İbnü'n-Nedîm, s. 38; Kestelî, s. 36.

30 Sırasıyla bk. 2. Bakara 53; 21. Enbiyâ 48; 53. Necm 37; 87. A'lâ 19.

31 İbn Hibbân, II, 77 (361. hadîs); İbnü'n-Nedîm, s. 38; Hâzin, I, 261; Alûsî, I, 496.

32 5. el-Mâide 46; 57; el-Hadîd 27.

İSLÂM DÜŞÜNCESİNDE RESUL-NEBÎ AYRIMI
-KUR'AN BAĞLAMINDA ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM-

İndirildiği rivâyet edilen 104 kitaptan yüz sayfanın çeşitli kaynaklardaki dağılımını şöyle bir şema ile göstermek istiyoruz:

	Hız. Adem	Hız. Şît	Hız. İdrîs	Hız. İbrâhîm	Hız. Mûsâ	Toplam
Taberî	21	50	30	---	---	101
İbn Hibbân	---	50	30	10	10	100
İbnü'n-Nedîm	21	29	30	10	10	100
Hâzin	10	30	50	---	10	100
Fîrûzâbâdî	51	20	30	---	---	101
Kestelî	10	50	30	10	---	100

Görüldüğü gibi kimi peygamberlere kaç sayfa verildiğine ilişkin bilgi problemi, yani hangi peygambere kaç sayfa verildiğine dair bir ittifaktan söz edil(e)memektedir. Hz. Adem'e 10, 21 ve 51 sayfa şeklinde üç farklı; Şît'e 20, 29, 30 ve 50 sayfa şeklinde dört farklı; Hz. İdrîs'e 30 ve 50 sayfa şeklinde iki farklı dağıtım yapılmıştır. Bunlardan en ilginç Hz. Musâ'ya Tevrât'tan önce on sayfa verildiğidir. Özellikle Hz. Adem, Şît ve İdrîs'e verildiği belirtilen sayfaların miktarında tam bir ittifak olmadığı için bu tablo, söz konusu rivâyetin problemliliğini göstermektedir.

II. Tefsir ve Kelam Eserlerindeki Resul ve Nebî Tanımları

İslâm bilginleri, resul-nebî ayırımına ilişkin olarak en temelde iki farklı görüş benimsemişlerdir: Birinci görüşe göre, resul ile nebî aynıdır. Buna göre nebî resul, resul de nebîdir. İkinci görüşe göre ise resul ile nebî farklıdır; zira isimlerin farklılığı isimlendirilenlerin farklılığına işaret eder. Buna göre resul, nebîden daha üst mertebededir. Bu nedenle melekler enbiyâ şeklinde değil, rusûl olarak isimlendirilmiştir.³³ Ancak resul ile nebî arasında fark olduğunu söyleyenlerin bir tanım ittifağından bahsetmek de mümkün değildir.

Şimdi de bu farklı görüşlerin bazı meşhur simalarının resul-nebî tanımlarını kronolojik olarak vermek istiyoruz:

33 Mâverdî, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed, *A'lâmü'n-Nübüvve*, Beyrut 1994, s. 93.

1. **Kutrüb (210/825)**: Resul, bir ümmete gönderilen; *nebî* ise bir ümmete gönderilmeyen kişidir.³⁴

2. **Câhız (255/868)**: Resul, şeriat ve hükümler koymayı başlatan; *nebî* ise önceki peygamberin şeriatını devam ettirendir.³⁵

3. **Eş'arî (324/936)**: Resul, insanlara gönderilip risâleti tebliğ etmekle görevli kişi; *nebî* ise gönderilmeyen ve risâleti tebliğ etmekle emredilmeyen kişidir.³⁶

4. **Mâtürîdî (333/994)**: Resul, insanlar sorsun veya sormasın, istesin veya istemesin her halükarda risâleti tebliğ etmekle görevli kişi; *nebî* ise, insanların kendisine bazı şeyleri sordukları ve haber istedikleri zaman onlara bir şeyleri haber verendir.³⁷

5. **Şeyh Müfîd (413/1022)**: *Nebî*, şeriat getirsin veya getirmesin bütün peygamberleri içeren umumî bir lafız iken *resul*, sadece şeriat getirenleri kapsayan bir lafızdır.³⁸

6. **Kâdî Abdülcebbâr (415/1024)**: Resul ile *nebî* arasında bir fark olmayıp iki kelime de eş anlamlıdır.³⁹

7. **Abdülkâhir Bağdâdî (429/1037)**: *Nebî*, kendisine Allah'tan vahiy gelen ve vahiyle birlikte kendisine melek inen kişi; *resul* ise yeni bir şeriat getiren veya kendinden önceki bir şeriatın kimi hükümlerini nesheden bir şeriat getirendir.⁴⁰

8. **Şerif Murtazâ (436/1044)**: Resul ve *nebî* arasında anlam farkı olmayıp birbirinin yerine kullanılır.⁴¹

9. **Ebû'l-Yûsr el-Pezdevî (493/1099)**: Resul, kendisinin şeriatı olan, Allah'ın kendisine Cebrâil'i gönderdiği, kavmini İslâm'a çağırarak, onlara ilahî hükümleri öğ-

34 Mâverdî, *A'lâmü'n-Nübüvve*, s. 94; Mâverdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, Beyrut, t.y., IV, 35; Tabresî, Ebû Ali, *Mecmeu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'an*, Beyrut 1997, VII, 129.

35 Mâverdî, *A'lâmü'n-Nübüvve*, s. 94; Mâverdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, IV, 35.

36 İbn Fûrek, Ebû Bekir Muhammed, *Mücerredü Mâkâlâti'l-Eş'arî*, Beyrut 1987, s. 174.

37 Mâtürîdî, Ebû Mansûr, *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, Beyrut 2004, II, 295.

38 Şeyh Müfîd, Muhammed b. Numân el-Ukberî, *en-Nüketü'l-İtikâdiyye*, Beyrut 1993, s. 34.

39 Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu Usûli'l-Hamse*, Kahire 1996, s. 567-568.

40 Bağdâdî, Abdülkâhir, *Usûlü'd-Dîn*, İstanbul 1928, s. 154.

41 Şerif Murtazâ, Ali b. Hüseyin b. Mûsâ, *ez-Zahîra fî İlmi'l-Kelâm*, Kum 1411, s. 322. Ayrıca bk. Arslan, Hulusi, *Kelâmî Açından Şia-Mutezile İlişkisi (Şerif Murtazâ Örneği)*, Malatya 2007, s. 187.

reten kimse; nebî ise Allah'ın kendisine Cebrail'i göndermediği, kendisinin şeriatı olmayan, fakat insanları İslâm'a davet için Allah'ın ilham verdiği ve bunu rüyada gösterdiği kimse veya bir resul tarafından onun nebî olduğunu, insanların İslâm'a davetine uyması gerektiğini Allah'ın bildirdiği kişidir.⁴²

10. Beğavî (516/1122): Resul Cebrâil'in kendisine açıkça vahiy getirdiği kişi; nebî ise peygamberliği ilham yoluyla veya rüyada bildirilendir.⁴³

11. Zemahşerî (538/1143): Resul, mucizesi ve kendisine indirilen kitabı olan; nebî ise kendisine kitap indirilmeyen ancak insanları kendisinden önceki şeriata davet etmekle emredilendir.⁴⁴

12. Tabresî (548/1153): Resul ile nebî aynı olup resul, Allah'ın insanlara elçi olarak gönderdiği; nebî ise Allah'ın bu göndermesiyle yüceliğe ve büyük dereceye nail olan kişidir.⁴⁵

13. Nîsâbûrî (553/1158): Resul kitabı olan; nebî ise kitabı olmasa da Allah'tan haber verendir.⁴⁶

14. Râzî (606/1209) üç farklı resul ve nebî tanımı nakleder: ı) Resul, mucize ve kitap verilen; nebî, kitap verilmeyip kendinden önceki kitaba davet etmesi emredilen kişidir. ıı) Resul, mucize ve kitap sahibi olup kendinden önceki şeriatı nesheden; nebî, bu özelliklere sahip olmayandır. Buna göre Hz. İshâk, Yakûb, Eyyûb, Yûnus, Hârûn, Dâvûd ve Süleymân resul sayılmamalı, zira bunlar nesheden bir kitapla gelmediler. ııı) Resul, meleğin kendisine açıkça geldiği ve insanları dine davet etmekle emredilen kişi; nebî ise, böyle olmayıp rüyada kendisinin resul olduğunu gören veya resullerden birinin kendisinin Allah'ın resulü olduğunu haber verdiği kişidir. Râzî bu üçüncü görüş için "evlâ" diyerek tercih etmektedir.⁴⁷

15. Beyzâvî (685/1286): Resul, insanları davet etmesi için Allah'ın yeni bir şeriatla gönderdiği kişi; nebî ise, önceki şeriatı anlatmak için gönderilen kişidir.⁴⁸

42 Pezdevî, Ebû Yusr Muhammed, *Ehl-i Sünnet Akaidi*, (ter: Şerafeddin Gölcük), İstanbul 1980, s. 320.

43 Beğavî, Ebû Muhammed Muhyissünne, *Meâlimü't-Tenzil*, Beyrut 1995, IV, 360; Hâzin, IV, 360.

44 Zemahşerî, III, 164.

45 Tabresî, VII, 129.

46 Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Fethü'l-Kadîr*, Beyrut 1998, III, 399.

47 Râzî, VIII, 236.

48 Beydâvî, II, 92.

16. Neseî (710/1310): Resul, beraberinde kitabı olan; nebî ise beraberinde bir kitabı olmasa bile Allah'tan haber verendir.⁴⁹

17. İbn Teymiyye (728/1328): Resul, Allah'ın emirlerine karşı çıkanlara gönderilmiş kişi; nebî ise, sadece Allah'a iman eden ve O'nun emirlerine uyan kimselere gönderilmiş kişidir.⁵⁰

18. İbn Ebi'l-İzz (792/1389): Allah'ın kendisine ilâhî vahyi bildirip tebliğle mükellef tuttuğu şahıs resul ve nebî; tebliğle sorumlu tutmadığı şahıs ise sadece nebîdir.⁵¹

19. Teftazânî (793/1390): Resul, Yüce Allah'ın hükümleri tebliğ etmek için insanlara gönderdiği kişi olup kitap verilmesi zorunlu görülebilir ancak nebî için kitap zorunlu değildir. Zira nebî daha geneldir.⁵²

20. Cürcânî (812/1409): Resul, Allah'ın, ilahî hükümleri tebliğ etmek için insanlara gönderdiği kişi; nebî ise, bir melek vasıtasıyla kendisine vahyedilen veya kalbine ilham edilen yahut sadık rüya ile bilgilendirilen kişidir. Buna göre resul, nübüvvet vahyinin üstünde özel vahiy ile nebîden daha üstündür. Çünkü resul, Cebrâil'in Allah tarafından bahşedilen kitabı getirmekle özel olarak vahyettiği kişidir.⁵³ O, resullere inen vahiy ile nebîlere inen vahyi birbirinden ayırmaktadır. Bir başka ifadeyle Cürcânî, "nübüvvet vahyi" ile "risâlet vahyi" ayırımı yapmaktadır.⁵⁴

21. Elmalılı (ö. 1942): Meşhur olmuş üç tanım nakleder: ı) Resul, kendine vahyolunan ve tebliğe memur olan; nebî ise, tebliğe memur olsun veya olmasın kendisine vahyedilendir. ıı) Resul, Allah'ın insanları hakka davet etmek üzere, yeni bir şeriatla gönderdiği kişi; nebî ise, önceki bir şeriatı bildirmek için gönderilen kişidir. ııı) Resul, mucizesi ve kendisine indirilen bir kitabı olan; nebî ise, kitabı olmayanıdır. Elmalılı bunların en doğrusunun birinci tanım olduğu görüşündedir; zira ona göre ikinci ve üçüncü tanımlar Hz. İsmâil'in resul-nebî olduğunu bildiren âyeti açıklayamamaktadır.⁵⁵

49 Neseî, III, 38.

50 İbn Teymiyye, Takiyyüddîn Ahmed, *Kitâbü'n-Nübüvât*, Beyrut 1985, s. 337.

51 İbn Ebi'l-İzz, Sadruddîn Ali b. Ali, *Şerhu't-Tahâviyye fî'l-Akâidetî's-Selefiyye*, Riyâd 1423, s. 117.

52 Taftazânî, Mesud b. Ömer, *Şerhu'l-Akâid*, İstanbul 1976, s. 35-36.

53 Cürcânî, Ali b. Muhammed, *Kitâbü't-Ta'rifât*, Beyrut 1985, s. 115, 258-259.

54 Cürcânî, s. 259.

55 Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1982, V, 3414.

Yapılan bu tanımlardan hareketle şunları söyleyebiliriz:

1. Özellikle Ehl-i Sünnet düşüncesine sahip olan İslâm bilginlerince resul ile nebî kavramlarının ayrı ayrı tanımlanması, her birisinin farklı özelliklerle görevlendirildiği esasına dayanmaktadır. Bu nedenle ortak bir tanım veril(e)memiştir. Buna göre, her ne kadar her resul aynı zamanda nebî olsa da, resul ile nebî farklı kişilerdir.

2. Bu ayırımın en belirgin ve en yaygın niteliğine göre dinî literatürde resul/mürsel, “yeni bir şariat ve kitapla gönderilen” peygamber; nebî ise, “kendisine yeni bir şariat ve kitap verilmeyip önceki resulün/peygamberin dinini insanlara tebliğ eden” peygamberdir.

3. Bazılarına göre, nebî, resule göre daha genel bir kavramdır. Resul geneldir diyenler de var. Dolayısıyla her resul nebî fakat, her nebî resul değildir.

4. Sayısal olarak az da olsa bazı İslâm bilginlerince her iki kavram ayrı ayrı değil, ortak olarak tanımlanmıştır. Aralarında mahiyet farkı değil, sadece anlam farkı olduğu belirtilerek resul ile nebînin aynı şey olduğu belirtilmiştir. Buna göre de her resul nebî, her nebî de resuldür. Bunu bir kişinin iki ayrı yönü olarak da ifade edebiliriz.

III. Değerlendirme

1. Bir çok İslâm âlimini resul-nebî ayrımı yapmaya iten iki temel dayanaktan söz edebiliriz. Birincisi, Hac sûresinin 52. âyetinde yer alan resul (elçi) ve nebî (haberci) kavramlarıdır; ikincisi ise çeşitli varyantlarla rivâyet edilen Ebû Zer hadisidir.⁵⁶

Söz konusu âyette resul ve nebî kavramlarının ayrı ayrı zikredilmesi pek çok İslâm bilginini söz konusu kavramlar arasında mahiyet farkı olduğu düşüncesine götürmüştür. Buna göre âyette nebî teriminin resul kavramına atfedilmesi ile bir hadiste Hz. Peygamber'e nebîler ile resullerin sayısı hakkındaki sorular yöneltilmesi, söz konusu iki kavramın farklı olduğuna delil sayılmıştır.⁵⁷

Bize göre iki kavram arasında sadece nüans vardır. Daha açık ifadeyle resul ve nebî ayrı ayrı peygamberler değil, bir peygamberin iki ayrı yönü, iki ayrı niteliğidir.

56 Mesela bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, İstanbul 1992, V, 265-266; İbn Hibbân, II, 76-79 (361. hadîs).

57 bk. Zemahşerî, III, 164; Râzî, VIII, 236; Beydâvî, II, 92-93; Alûsî, IX, 164; Kestellî, s. 35. Ayrıca bk. Gölcük, Şerafeddin-Toprak, Süleyman, *Kelam*, İstanbul 1998, s. 303; Topaloğlu, Bekir-Yavuz, Yusuf Şevki-Çelebi, İlyas, *İslâm'da İnanç Esasları*, İstanbul 1998, s. 164-165.

Nitekim -yukarıda da belirtildiği gibi- Allah Teâlâ başta Hz. Muhammed olmak üzere Hz. Nûh, İsmâil, Musa, Harun ve İsâ'dan resul ve nebî olarak bahsetmiştir. Dolayısıyla bu peygamberlerin iki özelliğinden söz edilmiştir. Kaldı ki peygamberlerin sadece bu iki niteliği yok; bir peygamberin hem “uyarıcı” hem de “müjdeleyici” vasfa sahip olduklarını da yine Kur'an bildirmektedir. Bu durumu şöyle de ifade edebiliriz: Mesela evli bir erkek; eşi açısından “koca”, çocuğu açısından “baba”, yeğenleri açısından “amca” veya “dayı” vs. Aynı şekilde “hidayet, rahmet, nûr, şifâ, tibyân, müjde, beyân, zikir/öğüt” gibi pek çok değişik isim ve sıfatlarıyla bize kendini tanıtan Kur'an'ı da buna örnek olarak verebiliriz. Dikkat edilirse bütün bu isim ve sıfatlar aynı Kur'an'ı farklı yönleriyle betimlemektedir.

Özetle bir peygamberin resullüğü onun Allah'ın emir ve yasaklarını insanlara bildirmek için elçilik görevini veya Allah tarafından gönderilişini; nebîliği ise onun Allah'tan aldığı emir ve yasaklara ilişkin bilgileri insanlara bildirmek görevini ifade etmektedir. Aslında bu iki sıfatın iç içe olduğu kendini göstermektedir. Elçinin/resulün görevi, sözü, ulaştırılması istenen kişi veya kişilere ulaştırmaktır. Nebî de aynı görevle haber getirmektedir.

Hadise gelince, Resûlullah'a atfedilen bir hadiste 124 bin peygamberin varlığından söz edilmiş, bunlardan 313⁵⁸ veya 315⁵⁹ tanesinin resul diğerlerinin nebî, ilk nebînin de Hz. Adem olduğu bildirilmiştir.⁶⁰ Ancak bu rivayetin isnad açısından çok zayıf olduğu kaydedilmiştir.⁶¹ Dolayısıyla bu gibi rivayetlerin, haber-i vâhid niteliği taşıdığından bu hususta kesin delil olarak kabul edilemeyeceği bildirilmiştir.⁶²

Pek çok kelam âlimi tarafından da dile getirildiği gibi peygamberlerin sayısını sınırlamak doğru değildir. Çünkü kimi peygamberlerin bu sayının dışında kalma ihtimali vardır. Zira sayı konusundaki haberler farklıdır. Dolayısıyla bütün peygamberlere inanmama gibi bir durum söz konusu olabilir.⁶³ Bu da tevhidi parçalar. Bi-

58 İbn Hibbân, II, 77 (361. hadis); Taberî, *Târîh*, I, 150.

59 İbn Hanbel, V, 266.

60 İbn Hanbel, V, 265-266; İbn Hibbân, II, 77 (361. hadis).

61 İbnü'l-Cevzî bu hadisin mevzû/uydurma olduğunu iddia etmiştir [bk. Zemahşerî, III, 164 (1. dipnot); Alûsî, IX, 164; İbn Hibbân, II, 79 (1. dipnot)].

62 bk. Bilmen, Ömer Nasuhi, *Muvazzah İlmî Kelam*, İstanbul 1972, s. 187.

63 Pezdevî, s. 321.

lindiği üzere inanç konuları zayıf hadisler üzerine bina edil(e)mez. Çünkü itikâdî, yani inanç esaslarına ilişkin konulardaki delillerin Kitap ve mütevâtir haberden olması gerekir.⁶⁴

2. Kimi bilginlere göre gerek “göndermek” anlamındaki irsâl gerekse “insanı uykudan veya rahatından uyandırmak” anlamına gelen be’ase fiilleri resulü işaretlediği gibi “müjdeleme” ve “uyarma” sözcükleri de resullerin özelliklerini ifade etmektedir.⁶⁵ Oysa durum Kur’an açısından hiç de öyle gözükmemektedir; zira “irsâl” ve “be’ase” fiilleri ile “müjdeleme” ve “uyarma” sözcükleri -yukarıda da semantik analizlerinde görüldüğü üzere- hem resul hem de nebî kavramlarının ortak anahtar kavramlarıdır. Daha açık ifadeyle “irsâl”, “be’ase”, “müjdeleme” ve “uyarma” sözcükleri nebî terimiyle de birlikte kullanılmaktadır. Dolayısıyla atıfta bulunulan iki sözcüğü sadece resul kavramına yüklemenin doğru olmadığı açıktır.

3. Aralarındaki pek çok ortak özelliklerden⁶⁶ dolayı resul ile nebî kavramlarının ayrı peygamberleri işaretledikleri kabul edilemez.

4. Yukarıda yer verdiğimiz resul-nebî tanımlarının neredeyse hiçbiri Kur’an ile bağdaşmamaktadır. Kur’an’da böyle bir ayırım bulunmamaktadır.⁶⁷ Bunlardan öne çıkan bazılarına temas etmek konunun daha anlaşılır hale gelmesine katkı sağlayacağından faydalı olacaktır. Mesela:

1) “Resul, Allah’ın insanları hakka davet etmek üzere yeni bir şeriatla gönderdiği kişi; nebî ise, önceki bir şeriatı bildirmek için gönderilen kişidir.” tanımı Hz. İsmâil’in resul olduğunu açıkça beyan eden Meryem sûresinin 54. âyeti ile çelişmektedir. Hem böyle bir tanım yapılıyor hem de Hz. İsmâil’in yeni bir şeriatla değil, babası Hz. İbrahim’in şeriatıyla Cürhümlülere gönderildiği söyleniyor. Bu sefer gönderildiği insanlara nispetle yeni şeriat olması yeterlidir, denilerek daha da tuhaf görüşlere yelken açılmaktadır.⁶⁸ Sonuçta yapılan tanımlara uyulmayarak çelişkiye düşülmektedir.

64 Mâtürîdî, V, 109; Özcan, Hanifi, *Mâtürîdî’de Bilgi Problemi*, İstanbul 1998, s. 87.

65 İbn Aşur, Muhammed, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus II, 306.

66 bk. Karagöz, İsmail, “Nebî”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara 2006, s. 520.

67 Duman, Zeki, *Beyanu'l-Hak*, Ankara 2006, I, 366; Karagöz, “Nebî”, s. 520.

68 bk. Elmalılı, V, 3414.

ii) “Resul, önceki şeriatı beyan ve tafsîl olsa da insanlara tebliğ eden; nebî, aslen insanlara tebliğ etmekle emredilmese de kendisine vahyedilendir.” tanımını nebîlerin “müjdeci ve uyarıcılar” olarak gönderildiğini açıkça ifade eden Bakara sûresinin 213. âyeti ile çelişmektedir. Bu âyet, nebîlerin dini tebliğ etmekle görevlendirilip gönderildiklerini hiçbir yoruma ihtiyaç bırakmayacak şekilde açıktır. Bu ayırımın nübüvvetin temel niteliklerinden olan tebliğ göreviyle çeliştiği açıktır. Zira bu durumda peygamber göndermenin esprisi kalmamaktadır. Tebliğle görevli olmayan peygamber acaba kimi irşat edecektir veya neden gönderilmiştir?⁶⁹ Bütün peygamberler haber veren, tebliğ eden ve Allah’ı birlemeğe (tevhid) davet edenlerdir;⁷⁰ çünkü nübüvvet ve risâletin anlam ve gayesi budur.⁷¹ Bununla beraber nebîlerin görev ve alanlarını tebliğ/davet olmadan en yakınlarını ve doğru yolda olmayı isteyenleri irşat etme ve toplum içerisinde layık gördüklerini eğitip öğretme şeklinde de tuhaf yorumlar yapılmaktadır.⁷²

iii) “Resul, mucize ve kendisine indirilmiş kitabı olan; nebî, kitabı olmayandır.” tanımını Kur’an geçersiz kılmaktadır. Buna Hz. Salih’i örnek olarak verebiliriz. Kur’an onun “deve” mucizesinden yedi yerde⁷³ bahsetmekle beraber ona indirilen kitabından söz etmemektedir. Bununla birlikte -yukarıda da âyetlerle ortaya koyduğumuz gibi- Kur’an ondan sadece “resul” olarak bahsetmektedir. Ayrıca kitaplarından bahsedilmeyen Hz. Hûd, Lût, Şuayb, İlyâs ve Yûnus gibi peygamberler Kur’an’da sadece “resul” olarak anılmaktadırlar. Gerek yaygın olarak bilinen ve gerekse bu tanımda yer alan “nebî, kitabı olmayandır.” kısmına gelince, bu da Kur’an tarafından onaylanmamaktadır. Zira Kur’an’da bilhassa “nübüvvet” ve “kitap” kavramları birçok âyette yan yana zikredilmektedir.⁷⁴ Bunlardan Âl-i İmrân 81. âyetinin meali şöyledir: “Allah nebîlerden “Ben size kitap ve hikmet verdikten sonra yanınızdakini tasdik eden bir resul size geldiğinde ona mutlaka inanacak ve yardım edeceksiniz” diyerek söz almıştı...”

69 Süleyman el-Eşkar, *er-Rusiil ve'r-Risâlet*, Kuveyt 1985, s. 14-15.

70 Mâtürîdî, IV, 398.

71 bk. Teftazânî, s. 75.

72 İbn Aşûr, II, 307.

73 7. el-A'râf 73, 77; 11. Hûd, 64; 17. el-İsrâ 59; 26. Şuarâ 155; 54. el-Kamer 27; 91. eş-Şems 13.

74 bk. 3. Âl-i İmrân 79, 81; 6. En'âm 89; 19. Meryem 30; 29. Ankebût 27; 45. el-Câsiye 16; 57. Hadîd 26.

Bu konudaki en çarpıcı âyetlerden biri, müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderilen nebîlerle beraber, insanlar arasında, anlaşmazlığa düştükleri hususlarda hüküm vermeleri amacıyla hak yolu gösteren kitaplar indirildiğini bildiren Bakara sûresinin 213. âyetidir. Ayetin açık beyanına göre nebîlere de kitaplar indirilmiştir. Ayetteki “kitap” kelimesi, sözlükte “toplamak, bir araya getirip dikmek, bağlamak; yazmak, istinsah etmek ve yazılı belge” gibi anlamlara gelir. Buna göre kitap hem harfleri yazıyla birbirine ekleyip dizmeyi hem de bu şekilde oluşturulan yazılı metni ifade eder. Kitap kelimesi, aslında içine yazılanla beraber sayfanın adıdır.⁷⁵ Bunu Kur'an'î bilgilerden hareketle şu şekilde tanımlayabiliriz: Allah'ın kullarına yol göstermek ve aydınlatmak üzere peygamberine vahyettiği sözler ve bu sözlerin yazıya geçirilmiş şeklidir.

Ayetteki “kitap” kelimesini farklı yorumlayan müfessirler olmakla beraber,⁷⁶ her nebînin kendine has kitabı olduğu, dolayısıyla hükümleri bu kitaptan aldığı, şeklinde yorumlayan birçok müfessir de vardır.⁷⁷ Bizce de doğru olanı budur, zira aksine bir karine olmadıkça âyetin zahir anlamı esastır ki bu durum herkes tarafından kabul edilen bir ilkedir. Dolayısıyla bu tanım da tutarlı bir tanım değildir.

Bu hususa ilişkin bir başka argüman da En'âm sûresinin 83-89. âyetleridir: Buralarda isimleri geçen peygamberlere (İbrâhîm, İshâk, Ya'kûb, Nûh, Davûd, Süleymân, Eyyûb, Yûsuf, Mûsâ, Hârûn, Zekeriyâ, Yahyâ, İsâ, İlyâs, İsmâil, Elyesa', Yûnus, Lût) “kitap, hikmet ve nübüvvet” verildiği açıkça belirtilmiştir.

iv) “Resul, meleğin, uyanık halde kendisine vahiy getirdiği kişi; nebî ise sadece rüyada vahyedilendir.” şeklindeki tanım da tutarsızdır. Mesela Kur'an'da hem resul hem de nebî olarak zikredilen Hz. Peygamber'e ilk vahiyler uykusunda sadık rüyalar halinde gelmiştir.⁷⁸ Yine kaynaklarda resüller arasında anılan Hz. İbrâhîm'in rüyasında oğlunu kurban ettiğini gördüğünden⁷⁹ bahsedilmesinin izahı nasıl yapılacaktır? Âlûsî tarafından “en garip görüş” olarak nitelenen bu tanıma göre bazı pey-

75 Bu konuda geniş bilgi için bk. İsfahânî, s. 638-639; Üzümlü, İlyas, “Kitap”, *DİA*, Ankara 2002, XXVI, 121-122.

76 Mesela bk. Taberî, II, 349; İbn Âşûr, II, 307.

77 bk. Beğavî, I, 261; Neseî, I, 106; Âlûsî, I, 495-496; Tabresî, II, 51. Ayrıca bk. Hâzin, I, 261.

78 bk. Buhârî, “Bed'ü'l-Vahy”, 1.

79 37. el-Sâffât 102-105.

gamberlere sadece rüyada vahyedilmiş olması gerekir, bu ise çok uzak bir ihtimaldir; zira böylesi bir durum akılla bilinemez.⁸⁰

Özetle çoğu İslâm bilgininin yaptığı resul-nebî ayrımı Kur'an tarafından doğrulanabilir gözükmemektedir. Bu tariflerin tamamen Kur'an'ın haricinde, kültürel bir takım oluşumlara dayandığı anlaşılmaktadır. Resulün getirdiği söylenen şeriat meselesi problem olarak gözükmemektedir. Aslında bütün peygamberler esas itibarıyla İslâm şeriatını tebliğ etmişlerdir. Kur'an bile öncekileri tasdik eder.

5. Kelbî ve Ferrâ'ya ait olduğu söylenen "Her resul nebî, fakat her nebî resul değildir."⁸¹ ifadesinin de çok yerinde olmadığını düşünüyoruz. Şöyle ki, *nebî* teriminin asıl anlamı Allah'tan haber alan demektir. Haber alan kişi bu haberi mutlaka insanlara bildirmek için almaktadır. Değilse, kendisinde saklı tutacaksa haber almasının ne mantıklı bir çıkarımı olabilir? Aksi takdirde bu, peygamberlerin olmazsa olmaz özelliklerinden olan "tebliğ" ilkesi⁸² ile de asla bağdaşmaz. Allah boş işlerle uğraşmaktan münezzehtir!

6. Kur'an hiçbir ayırım yapmadan bütün peygamberleri resul ve nebî niteliklerinin yanında bir de onları "nezîr" vasfıyla nitelemektedir. Nitekim her yerleşim birimine bir nezîr /uyarıcı gönderildiğini ifade eden pek çok âyet⁸³ yanında, Mülk sûresinin 8-9. âyetleri bu hususu daha açık ortaya koymaktadır: "...ve her grup (günahkarın) cehenneme her atılışında, bekçileri onlara soracak: 'Size (bu azabı) ikaz eden (nezîr) bir peygamber gelmemiş miydi?' Onlar: 'Evet, doğrusu bize (bu azabı) ikaz eden bir peygamber gelmişti, ama biz onu(n söylediklerini) yalanlamış ve Allah'ın bir şey indirdiği yok; siz olsa olsa büyük bir sapıklık içindesiniz!' demiştik."

Görüldüğü ve anlaşıldığı üzere *nezîr* sözcüğü hem resulü hem de nebîyi içermektedir. Bir başka ifadeyle bütün peygamberlerin resul ve nebî özellikleri yanında bir de insanları Cehennem azabı başta olmak üzere çeşitli azap ve belalara karşı uyarıcı, ikaz eden, korkutan anlamındaki *nezîr* nitelikleri de vardır. Özetle şunu demek

80 Alûsî, IX, 165.

81 bk. Râzî, VIII, 236.

82 bk. Gölcük-Toprak, s. 313; Görmez, Mehmet, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, Ankara 1997, s. 211.

83 bk. 26. Şuarâ 208; 34. Sebe' 34, 44; 35. Fâtır 24; 37. Sâffât 72; 43. Zuhuf 23.

istiyoruz: Bir peygamberin insan/beşer, müjdeleyen, uyaran, tebliğ eden, “ricâl” gibi birçok niteliği yanında resul ve nebî vasfı da vardır. Bunlar bir bütünün çeşitli yönleridir.

7. Kur'an, resul ve nebî ayırımı yapmadan bütün peygamberlere inanılması gerektiğini vurgulamaktadır.⁸⁴ Bakara sûresinin 136 ve Âl-i İmrân sûresinin 84. âyetlerinde nebîlere indirilen/bahşedilen (ünzile) ve verilen (ûtiye) şeylerden bahsedilmektedir. Bu âyetlerde yer alan “ve nebîlere verilenlere de inandık deyin” (ve mâ ûtiye'n-nebiyyûne) cümlesindeki “nebîlere verilenler” ifadesi, “nebîlere verilen kitaplar”, “onlardan her birine özel olarak verilen kitaplar”⁸⁵ gibi şekillerde yorumlanarak nebîlerin de kitapları olduğu belirtilmiştir. Bu yorumlar Bakara sûresinin 213. âyetinde yer alan “Allah, nebîlere kitaplar verdi.” cümlesiyle tam bir uyum içindedir.

8. Yüce Allah, İsrailoğulları'na gönderdiği kimi peygamberleri haksız yere öldürdükleri için kınamaktadır. Kur'an öldürülen bu peygamberleri kimi zaman resul⁸⁶ kimi zaman da nebî⁸⁷ olarak anmaktadır. Fakat bazı müfessirlerce hem öldürülen resullere⁸⁸ hem de öldürülen nebîlere⁸⁹ Hz. Zekeriyâ ve oğlu Hz. Yahyâ örnek verilmektedir! Resul-nebî için konulan kriterlere göre atıfta bulunulan peygamberlerin nebî için örnek verilmesi uygun olmakla beraber resuller için uygun değildir! Çünkü onlara göre resul olmanın genel ölçütü yeni bir şeriat ve kitap sahibi olmaktır. Yaygın bilgilerimize göre adı geçen peygamberlerin ne yeni bir şeriat sahibi ne de kitapları olduğudur. Hem resullere hem de nebîlere ilişkin aynı şahısların örnek verilmesi aslında peygamberler arasında böyle bir ayırımın olmadığına da göstergesidir.

9. “Şüphesiz Biz, Mûsâ'ya Kitabı verdik ve ardından resulleri peş peşe gönderdik...”⁹⁰ âyetinin tefsirinde birçok müfessirce “Sonra resullerimizi ardı ardına gön-

84 2. el-Bakara 136, 285; 3. Al-i İmrân 84.

85 Mesela bk. Taberî, I, 618; Alûsî, I, 393.

86 2. Bakara 87; 5. Mâide 70.

87 2. Bakara 61, 91; 3. Al-i İmrân 21, 112, 181; 4. en-Nisâ 155.

88 bk. Râzî, IV, 405; Beydâvî, I, 74; Kurtubî, II, 19; Neseffî, I, 61; Şevkânî, II, 72; Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara 2006, I, 155.

89 bk. Zemahşerî, I, 146; Beydâvî, I, 66; Neseffî, I, 52; Âlûsî, I, 277.

90 2. Bakara 87.

derdik”⁹¹ âyetine atıfta bulunularak ardı ardına gönderilen resullerin isimleri şöylece sıralanır: Yûşâ, Eşmûyil/ Şemvîl, Şem’ûn, Dâvûd, Süleymân, Şu’yâ, Ermiyâ, Uzeyr, Hızkîl, İlyâs, Elyese’a, Yûnus, Zekeriyâ, Yahyâ vd.⁹² İsmi anılan bu peygamberlerden Hz. Dâvûd’un dışında hiçbirinin kitabından bahsedilmez! Böylece alimlerin yaptıkları tanımlara bizzat kendilerinin uymadıkları anlaşılmaktadır.

10. Risâlet kavramı ile nübüvvet kavramı eş anlamlı kabul edilmekle birlikte dinî literatürde daha çok nübüvvet tercih edilmiştir. Her iki kavramda asıl unsuru, Allah’ın vahiy yoluyla öğrettiği bilgileri ve O’nun emir ve yasaklarını insanlara ulaştırıp ilâhî elçilik görevini yapma teşkil eder. Allah’ın elçi olarak seçip görevlendirdiği kişiye nebî yanında resûl de denir.⁹³ Nitekim günümüz Kelam bilginlerinin ortaklaşa hazırladıkları bir eserde resûl ve nebî ayırımı yapılmadan dinî bir terim olarak “peygamber” şöyle tanımlanmaktadır: “Buyruklarını haber vermek üzere Allah’ın insanlardan seçip kendisine vahiy yoluyla kitap verdiği kişi.”⁹⁴ Temelde resul-nebî ayırımını benimseyen Alûsî’nin yaptığı şu tanım aslında böyle bir ayırma imkan tanımamaktadır: “Resûl hükümleri tebliğ etmek için gönderilen; nebî ise Allah’tan aldığı haberi insanlara ileten kişidir.”⁹⁵

11. Hz. Peygamber’in de resul nebî ayırımı yapmadığını çeşitli hadislerden okumaktayız. Mesela Buhârî, Müslim ve Nesâî’de rivayet edilen bir hadiste şöyle buyrulmaktadır: “Benden önceki nebîlerden (mine’l-enbiyâi) hiçbirine verilmeyen şu beş şey bana verildi: Her nebî sadece kendi kavmine gönderilmiştir...”⁹⁶ “Her nebîye (min-nebiyyîn mine’l-enbiyâi) mutlaka insanların inanmakta olageldikleri şeyler cinsinden bir mucize verilmiştir...”⁹⁷

Her nebiye mucize verildiğini açıkça ifade eden bu hadis, kimi alimlerce yapılan “resul mucizesi olandır.” tanımını iptal etmektedir.

91 23. Mü’minûn 44.

92 Zemaşerî, I, 161; Râzî, I, 595; Suyûtî, Celâleddîn, *ed-Dürrü’l-Mensûr fi’t-Tefsîr bi’l-Me’sûr*, Kâhire 2003, I, 458; Alûsî, I, 316.

93 Yavuz, Yusuf Şevki, “Nübüvvet”, *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII, 279.

94 Topaloğlu- Yavuz-Çelebi, s. 164.

95 Alûsî, V, 75.

96 Buhârî, “Teyemmüm”, 3; “Salât”, 56; “Humus”, 8; Müslim, “Mesâcid”, 3; Nesâî, “Gusl”, 26.

97 Buhârî, “Fezâilü’l-Kur’an”, 1; “İ’tisâm”, 1; Müslim, “İmân”, 239.

“Benimle benden önceki nebîlerin misali, şu adamın misali gibidir: Adam mü-kemmel ve güzel bir ev yapmıştır, sadece köşelerinin birinde bir kerpiç yeri boş kal-mıştır. İnsanlar evi hayran hayran dolaşmaya başlar ve (o eksikliği görüp): ‘Bu ek-sik kerpiç konulmayacak mı?’ der. İşte ben bu kerpicim, zira ben nebîlerin sonun-cusuyum.”⁹⁸

Sonuç:

Bu çalışmada vardığımız sonuçları şöyle maddeleştirebiliriz:

1. Resul ve nebî kavramlarını ayrı olarak tanımlayan bilim adamlarının, sonraki açıklamaları sırasında yaptıkları tanımlarına uymadıkları görülmüştür.

2. “Her resûl nebîdir fakat her nebî resûl değildir.” görüşünün aksine her resûl nebî olduğu gibi, her nebî de resûldür. Şöyle ki Allah’ın risâlet ve nübüvvet için seç-tiği kişi, Allah ile insanlar arasında iletişim kurduğu için resul (elçi), Allah’tan aldı-ğı haberleri, hükümleri insanlara ulaştırıp bildirdiği için de nebî (haberci) olmakta-dır. Buna göre Hz. Mûsâ, Hz. İsâ, Hz. Muhammed için kullanılan resul ve nebî ta-nımı diğer bütün peygamberler için de geçerlidir. Nitekim, İslâm düşüncesinde ki-taplarından söz edilmeyen Hz. Nûh, İsmâil ve Hârûn gibi peygamberleri Kur’an hem resul ve hem de nebî olarak nitelemektedir.

Aslında resul ve nebî kavramları iç içe kavramlardır: Resul Allah ile insanlar arasında elçilik görevini yaparken mutlaka Allah’tan bir takım emir ve yasaklar al-maktadır, değilse elçiliğin ne anlamı olabilir? Dolayısıyla resul nebî olmaktadır. Ne-bî de öyledir; zira misyonu gereği Allah’tan aldığı haberleri insanlara iletmek ve tebliğ etmekle mükelleftir. Dolayısıyla nebî, aynı zamanda resul olmaktadır.

3. İslâm düşüncesinde yaygın olarak peygamberlerin Allah tarafından kendileri-ne kitap verilenler ve verilmeyenler olmak üzere temelde iki gruba ayrılmaktadır. Allah tarafından kendilerine yeni bir kitap verilenlere resûl, kendilerine yeni bir ki-tap verilmeyip bir önceki resule verilen kitap ile amel etmeleri istenenlere de nebî denilmektedir. Kitap esas alınarak yapılan bu taksim, başta Bakara sûresinin 213. âyeti olmak üzere kitap ve nübüvvet kavramlarının yan yana zikredildiği bir çok âyetle iptal edilmektedir. Bu görüşü paylaşan Ehl-i sünnet kelimcilerinden Ömer en-Nesefî (537/1142) onlardan biridir. Ona göre Allah nebîlerine de (alâ enbiyâihî) kitaplar bahşetmiştir.⁹⁹

98 Buhârî, “Manâkıb”, 18; Müslim, “Fedâil”, 21.

99 Nesefî, Ebû Hafs Ömer, *Hülâsatü Memî'l-Akâid*, İstanbul 1317, s. 5.

4. İslâm düşüncesindeki resul-nebî ayrımı, özellikle Kur'an'ın haber verdiği Hz. İsmail'in hem resûl hem de nebî oluşuna açıklık getirememektedir. Ayrıca Şems sûresi 13. âyetinde Hz. Sâlih'ten "Allah'ın resulü" şeklindeki ifadesi de izaha muhtaçtır.

5. Hz. Musâ'nın hem resul hem de nebî olarak nitelendiği âyet bağlamında birçok müfessirin de gayet yerinde açıkladığı gibi,¹⁰⁰ peygamberlerin resul kimliği, Allah ile kendilerine gönderilen insanlar arasında elçilik görevini; nebî ise gönderenden gönderilen insanlara haber getirme, mesaj iletme görevini ifade etmektedir. Buna göre resullük ve nebîlik bir kişinin iki ayrı yönünü ifade eden kavramlar olmaktadır.

6. Son söz: Her peygamber Allah tarafından insanlara gönderilmesi itibariyle resul; Allah'tan aldığı haberleri insanlara bildirmesi itibariyle de nebîdir. Yani peygamberin resul niteliğinde gönder(il)me işi, nebî niteliğinde ise haber meselesi daha baskındır.

100 Mesela bk. Taberî, VIII, 350; Beydâvî, II, 33; Şevkânî, III, 399.